

Oppsummering av høringsinnspill - rammeverk for Riksantikvarens håndverksstrategi

Innhold

Oppsummering av høringsinnspill - rammeverk for Riksantikvarens håndverksstrategi	1
Introduksjon	1
Antall innspill	2
Sammendrag av innspillene	2
Innspill på kapitlene i rammeverket	2
Bakgrunn	2
Relevante føringer for strategiarbeidet	3
Begrepsbruk.....	3
Ønskete effekter	4
Avgrensning og oppfølging	4
Målgruppe og medvirkning	4
Organisering	4
Innspill på tema og problemstillinger	4
Hvordan sikre nødvendig håndverkerkompetanse- og kapasitet i hele landet?	5
Hvordan bidra til forutsigbarhet for håndverksbedriftene?	6
Hvordan stimulere til relevant kunnskapsutvikling?	7
Vedlegg 1: Oversikt over innsendere av høringsvar	8

Introduksjon

Riksantikvaren startet arbeidet med en håndverksstrategi i mai 2023. Det ble da sendt ut en spørreundersøkelse til et utvalg aktører i kulturmiljøforvaltningen om hva det var viktig at denne strategien tok tak i. På bakgrunn av denne undersøkelsen ble et utkast til rammeverk for strategien utarbeidet. I september 2023 ble det satt ned en styringsgruppe bestående av Riksantikvaren, Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse, Utdanningsdirektoratet, Kulturdirektoratet, Byggenæringens landsforening og Norsk håndverksinstitutt.

Rammeverkets funksjon er å definere hvilke tema og problemstillinger strategien skal omhandle, og med det legge grunnlaget for det videre strategiarbeidet. I utkastet til rammeverk har vi definert det viktigste resultatet som at for Riksantikvaren *at eiere og forvaltere av kulturmiljø får tilstrekkelig og stabil tilgang på kompetente håndverkere i et langtidsperspektiv.*

I denne oppsummeringen har vi konsentrert oss om konkrete tilbakemeldinger på rammeverket for strategien og svar på om de foreslåtte temaene og problemstillingene var relevante og riktige.

Antall innspill

Utkast til rammeverk for Riksantikvarens håndverksstrategi ble sendt på høring 3. november 2023 med frist for innspill 5. januar 2024. Høringen ble sendt bredt ut. Den ble sendt direkte til 185 mottakere. Disse var fylkeskommuner, museer, bransjeorganisasjoner i byggenæringen, bygningsvernssentre og andre regionale rådgivningstjenester, interesseorganisasjoner, utdanningsmiljøer, representanter for eier- og forvaltergrupper m.fl. Rammeverket ble også lagt ut på riksantikvaren.no med oppfordring om å sende inn innspill.

Vi har fått 93 høringsinnspill. Disse var fordelt slik:

- 20 svar fra offentlig forvaltning (fylkeskommuner, kommuner/byantikvarer, Sametinget, Forsvarsbygg og andre direktorat)
- 18 svar fra bransje (håndverkere, håndverksbedrifter, bransjeorganisasjoner)
- 11 svar fra museer, museumsnettverk eller – organisasjoner
- 7 svar fra rådgivningstjenester (bygningsvernssentre, fartøyvernssentre)
- 9 svar fra utdanningssektoren (skoler, institutt og faglige råd)
- 15 svar fra interesseorganisasjoner
- 8 svar fra andre (privatpersoner, konsulenttjenester, stiftelser)

Det ble arrangert et digitalt høringsmøte 6. desember 2023. På dette møtet var det 63 deltakere.

Sammendrag av innspillene

Alle som har levert høringsinnspill er positive til at Riksantikvaren setter i gang dette strategiarbeidet, og er enig i at det er behov for å sikre god håndverksutvikling.

De aller fleste er også enig i at temaene og problemstillingene som er foreslått i rammeverket er relevante. Det har kommet noen endringsforslag til temaer og problemstillinger. Det har også kommet forslag til endringer og justeringer av strategiens innretning. Begge deler presenteres videre i dokumentet. I tillegg har det kommet mange innspill hvor avsender svarer ut de ulike problemstillingene og kommer med forslag til tiltak. Disse forslagene kommenterer vi ikke på nå, da det ikke var formålet med denne høringen å løse problemstillingene. De tas derimot med i neste runde av strategiarbeidet. Det at mange av innspillene dreier seg om løsninger på problemstillingen, tar vi som en bekreftelse at vi har løftet fram relevante spørsmål i utkastet til rammeverk.

Under presenterer vi oppsummeringen av innspillene som har kommet inn til hele rammeverket. Vi omtaler innspillene med bruk av samme overskrifter og inndelinger som i rammeverket. Siden tilbakemeldinger på tema og problemstillinger var hovedmålet med høringen, tar vi det til slutt i dokumentet. De andre kapitlene i rammeverket oppsummeres først.

Innspill på kapitlene i rammeverket

Bakgrunn

I innspillene er det ulike meninger om hvilken håndverkskompetanse som skal være utgangspunkt for strategien og ikke. I noen innspill påpekes det at det er riktig avgrensning at strategien dreier seg om den håndverkskompetansen som er nødvendig for å ivareta de kulturmiljøkategoriene Riksantikvaren har ansvar for. I en del innspill sies på det at perspektivet burde utvides, og at strategien bør ta for seg en større bredde av tradisjonshåndverk. I de fleste innspillene kommenteres det ikke på dette tema.

Innspillene kan grovt sett deles inn i følgende grupper:

- **Inventar og interiør.** Ønsket er at vi ser på håndverkskunnskap som kreves for f.eks. ivareta kirkeinteriør og -inventar, som ulike former for tekstilfag, forgylling og møbelsnekring. Det påpekes også at i kirkesammenheng er konserveringsfag vel så viktig.
- **Grøntfag.** Flere høringsparter sier at de svært kritisk til at gartnerhåndverk, arborist og andre fagområder som kreves for å ivareta historiske grøntanlegg ikke er synlig i rammeverket.
- **Tekniske og mekaniske fag.** Flere innspill handler om at vi må se på praktisk kunnskap nødvendig for å ivareta enkelte fartøytyper, jernbaner og andre typer teknisk-industrielle kulturminner.
- **Kunnskap ikke definert som fagområder.** En del kunnskap er ikke definert som et eget fag, selv om det er tradisjonshåndverk eller håndverk som krever spesialistkompetanse. Dette gjelder for eksempel tørrmuring, produksjon av kalk, lafting m.m.
- **Verneverdige tradisjonshåndverk generelt.** Flere av de frivillige organisasjonene er opptatt av at vi ikke skal begrense håndverk til håndverk som kan knyttes direkte til ivaretagelse av materielle kulturminner, men se på tradisjonshåndverk generelt, som immateriell kulturarv verdt å verne.
- **Ikke kun antikvarisk.** Det foreslås også at håndverk ikke må ses på så smalt at det kun omfatter antikvarisk istandsetting innenfor noen fag, men heller dekker de generelle behovene for rehabilitering og istandsetting.

I tillegg har det kommet noen innspill som handler om andre yrkesgruppers fagkunnskap, for eksempel bygningsingeniører, arkitekter, konsulenter, kulturminneforvaltere og prosjektledere. Det foreslås at vi også ser på videreutdanningstilbud for disse.

Et annet moment er håndverkerens kunnskap utover det praktiske håndverkfaglige, for eksempel som rådgiver og prosjektleder.

Flere innspill nevner også at den pågående prosessen med kirkebevaringsfondet og koblingen til kirkenes behov kan synes bedre.

Gjennom innspillene blir det tydelig at hva som omfattes av strategien og hvilken kompetanse den skal omfatte må defineres bedre.

Relevante føringer for strategiarbeidet

Noen av innspillene påpeker at det burde henvises til FNs bærekraftsmål.

Det har kommet tilbakemeldinger på at koblingen mellom håndverksstrategien og Riksantikvarens frivillighetsstrategi bør bli tydeligere.

I noen innspill sies det også at det nasjonale ansvaret for ivaretagelse av immateriell kulturarv burde synes bedre.

Begrepsbruk

Det påpekes i noen innspill at byggebransjen ikke skiller mellom *tradisjonshåndverk* og *håndverk*, og vi heller ikke burde bruke dette skille. På samme tid bruker de fleste aktørene fra kulturmiljøfeltet begrepet tradisjonshåndverk når det er snakk om verneverdige håndverk eller visse typer utførelse av manuelt håndverk i tradisjonelle teknikker og materialer som f.eks. innenfor båtbygging, tømring, takteking og muring.

Mange innspill påpeker at en begrensning til før-industrielle håndverkspraksiser kan gi uheldige konsekvenser med at for eksempel håndverkskunnskap nødvendig for å ivareta moderne bygninger ikke omfattes av strategien. Et av forslagene er å heller si "fra før 1950-tallet" eller "uten bruk av prefabrikerte bygningselementer", et annet å bruke "ikke-industrielle".

I rammeverket sier vi at vi ønsker kompetente håndverkere, og det har kommet tilbakemeldinger på at vi må definere hva "kompetent" vil si i denne sammenheng. Hva er det konkret vi ønsker oss at håndverkerne skal kunne?

Flere aktører påpeker at det er uheldig å utelate kunnskap som ikke er definert som eget fagområde eller som ikke står på Utdanningsdirektoratets liste over verneverdige fag.

Det er også et ønske om at bruken av hhv. kulturmiljø, kulturminne og eldre bygninger blir mer konsekvent. Det ønskes også at begrep som "kulturmiljøforvaltning" og "tradisjonelt håndverk" defineres.

Ønskete effekter

Det er noen tilbakemeldinger på hvordan målet for strategien kan omformuleres; det har kommet forslag om at det må være tydelig at det kulturmiljøene og eiernes behov som settes først. Det er også foreslått at målet for strategien må være å skape en sirkulært kulturarvsfelt, hvor håndverkeren er et av virkemidlene.

I flere av innspillene, og da særlig fra offentlig forvaltning, påpekes det at strategien må være forpliktende for flere enn Riksantikvaren. Dette bør anses som en nasjonal strategi for håndverksutvikling, og ikke kun for RA eller kulturmiljøforvaltningen.

Avgrensning og oppfølging

Det har kommet flere tilbakemeldinger på at en tidshorisont på fram til 2030 er for kort tid; strategien bør ha et generasjonsperspektiv, mens handlingsplanen kan for eksempel settes for perioden 2025-2030.

Når det gjelder ansvaret for utdanningstilbudene, må fylkeskommunenes ansvar for videregående og fagskoler tydeliggjøres.

Målgruppe og medvirkning

I flere innspill påpekes det at det er positivt at utdanningssektoren og byggenæringen er med i arbeidet, og at samarbeidet her er avgjørende for å lykkes med de kommende strategiske målene.

Flere aktører har meldt inn seg selv som aktuelle for referansegruppene. Det er også påpekt at referansegruppene burde ha med medlemmer fra nasjonale minoriteters organisasjoner, museene, fylkeskommunene, kommuner, fylker med særlige utfordringer, kulturvernorganisasjonene og arbeidstakerorganisasjoner.

Organisering

Det har kommet noen innspill på at flere aktører burde være med i styringsgruppa, nærmere bestemt fylkeskommunene, museene eller organisasjoner som representerer museene, frivilligheten eller organisasjoner som representerer disse, og enkelthåndverkere eller håndverksorganisasjoner.

Innspill på tema og problemstillinger

Generelt er det enighet om at de tre foreslåtte temaene er relevante.

En overordnet tilbakemelding på temaene er at vi må sørge for godt samspill mellom de tre områdene, da mange problemstillinger er overlappende.

Flere er opptatt av at økonomiske virkemidler må komme tydeligere fram.

Hvordan sikre nødvendig håndverkerkompetanse- og kapasitet i hele landet?

Av de tre temaene er det dette har kommet flest innspill på. Mange av disse handler om hvor aktørene mener det er viktigst at innsatsen legges inn, samt forslag til tiltak. Forslagene til tiltak gjengis ikke her.

I noen av innspillene ønskes det at vi ser på utdanningsløpet helt fra barneskolen av og hvordan barn får erfaring med praktiske oppgaver fra ung alder.

De fleste innspillene dreier seg om hvordan vi kan få mer kunnskap om arbeid med kulturmiljø inn i bygg- og anleggsgagnene, hvordan vi kan sikre bedre vilkår for utdanningstilbud i verneverdige håndverk, hvordan vi kan tilrettelegge bedre for lærlinger, viktigheten av fagskoletilbudene og hva som er fungerende etterutdanningstilbud for etablerte håndverkere. Flere ønsker at strategien skal se på hvordan etablerte håndverkere kan utvide kompetansen gjennom fagskole, bransjeprogram, voksenopplæring og andre former for etter- og videreutdanning. Noen få ønsker også at vi skal inkludere mesterordningen i dette tema.

Det påpekes også fra flere hold at de verneverdige håndverkene har en del særegne utfordringer knyttet til at det finnes få utdanningstilbud, få elever og at det er økonomisk krevende å tilby opplæring og lærlingsplasser innenfor disse fagene.

Noen innspill påpeker viktigheten av opplæring på byggeplass. At vi i kirkebevaringsarbeidet må legge til rette for dette var også et tema som ble tatt opp på høringsmøtet.

Det er ønsket at vi innledningen tydeliggjør fylkeskommunenes ansvar for videregående skoler og fagskoler.

Flere parter ønsker at de frivillige organisasjonens rolle i ivaretagelse av håndverkskunnskap, og da særlig innenfor verneverdige håndverksfag, bør komme tydeligere fram. Uformelle opplæringsarenaer for etablerte håndverkere trekkes også fram som et positivt tiltak for å skape faglig motivasjon.

Mange av innspillene støtter spesifikt problemstillingen som handler om å se på differensierte tiltak for å sikre håndverkerkapasiteten i områder hvor behovet er størst. Ett innspill sier derimot at vi må konsentrere tiltakene mot områdene med fleste freda og verneverdige bygninger.

Mange av innspillene fra museene dreier seg om hvordan disse i større grad kan brukes som opplæringsarenaer og hva som skal til for at det at museene kan ta inn lærlinger.

Det har kommet følgende konkrete forslag til nye problemstillinger

- Hvordan kan man synliggjøre viktigheten av tradisjonshåndverk?
- Hvordan øke kunnskap om tradisjonshåndverk i alle utdanningsløp og andre arenaer?
- Hvordan kan tradisjonskunnskap alminneliggjøres?
- Hvordan dra nytte av og videreføre kulturvernorganisasjonenes kompetanse på blant annet istandsetting av eldre bygninger, anlegg og fartøy?
- Hva skal til, og hvilke insitament har vi, for å bruke prosjekter til kompetansebygging og kunnskapsutvikling?
- Hva skal til for at museumsorganisasjonene med egne håndverksavdelinger kan tilby lærlingsplasser innen de ikke-røddlistede fagene?

- Hvordan etablere møteplasser, fagmiljø og rådgivningsapparat for nyetablerte håndverkere som vil arbeide innen bygningsvernet?
- Hvordan kan forvaltningen bidra til å bygge opp lokalt forankrede fagmiljø?
- Hvordan sikre praksisopplæring etter utdanning som gir relevant erfaring?
- Hvordan drive helhetlig forvaltning gjennom sektorovergripende arbeid?
- Hvordan sikre at tilgjengelig kompetanse er kjent for håndverker, eier og forvalter?

Hvordan bidra til forutsigbarhet for håndverksbedriftene?

Mange av innspillene her dreier seg om koblingen mellom kompetansekrav og utdanning. Disse innspillene går både på at kompetansekrav må stilles for å få oppdrag, at kompetansekrav bør være koblet til formell utdanning, samtidig som andre fremhever at mangelen på utdanningstilbud gjør det vanskelig å stille for strenge kompetansekrav. Et tema flere er opptatt av er også hvordan krav til kompetanse bør differensieres ut fra kompleksiteten av oppdraget. At oppdrag også må gi økonomisk rom for opplæring nevnes også og at det kan stilles krav til både lærlinger, faste ansettelse og annet som gjør at man sikrer at det er seriøse bedrifter som får oppdragene nevnes.

Det påpekes at det er positivt at RA har kompetansekrav i tilskuddsforskrifter, og at dette er et nyttig verktøy for fylkeskommunene.

Hvordan små bedrifter og enkeltpersonforetak enklere kan bli aktuelle for å bidra inn i anbudsrunder og offentlige anskaffelser er noe flere er opptatt av. For de små bedriftene er det vanskelig å innfri kravene som stilles, og dette tema ønskes det at vi ser på i strategiarbeidet. Dette er særlig relevant mtp kirkeistandsettingsfondet som snart lanseres.

Viktigheten av å bygge fagmiljø og kompetansenettverk for håndverkerne, for eksempel i regi av bygningsvernssentre, er det positivt tiltak flere nevner.

Mange påpeker hvor nyttig fartøy- og bygningsvernssentre er for å koble eier og håndverker, museum og håndverker, tilby kurs, og utvikle kunnskap knyttet til regional og lokal byggeskikk. Flere ønsker at rådgivningstjenestene får en større plass i strategiarbeidet.

Det påpekes også at fartøyvernet, til forskjell fra bygningsvernet, ikke har en stor bransje og et marked å støtte seg på, som igjen krever differensierte tiltak for å sikre stabilitet.

Innenfor dette tema er det også mange som er opptatt av eiernes bestillerkompetanse, da dette er en forutsetning for at håndverkere med relevant kompetanse får jobbene.

Det har kommet følgende konkrete forslag til nye problemstillinger

- Hvordan legge til rette for økt samarbeid mellom museer, bygningsvernssentre, frivillige organisasjoner og offentlig og private virksomheter?
- Hvordan sikre at tilgjengelig kompetanse er kjent for eiere, håndverkere og forvaltning?
- Hvordan sikre kompetansemiljø av en viss størrelse?
- Hvordan bidra til å sikre finansiering av prosjekter for å øke interessen for å delta i kulturmiljøvernet?
- Hvordan bidra til at markedet for tradisjonelt håndverk er interessant og attraktivt for bedriftene?
- Hvordan kan man gjennom anskaffelsesprosesser og entrepriservalg trygge at antikvarisk kompetanse har gjennomslag i alle prosjektfaser og slik sikre god kvalitet i utført arbeid?
- Hvordan sikre at bygningsvernprosjekt får en oppstart som legger til rette for bruk av håndverkere med relevant bygningskompetanse?

Hvordan stimulere til relevant kunnskapsutvikling?

Tilbakemeldingene på dette tema er de som spriker mest og det er tydelig at innledningen må tydeliggjøre hvordan dette tema skiller seg fra det tema som omhandler kapasitet og kompetanse.

Noen mener problemstillingene er veldig presise, mens andre mener at grensene mellom dette tema og tema "Kompetanse og kapasitet" er utydelig. Under høringsmøtet ble det også stilt spørsmål om tema favner for vidt og går forbi Riksantikvarens ansvarsområder. Et innspill påpeker også at spørsmålet favner hele kulturmiljøforvaltningas behov, og ikke bare håndverkerens.

I mange av innspillene understrekes det at vi må bruke begrepet *forskning* eksplisitt, og vise til hvor det er nødvendig med forskning for å utvikle ny kunnskap. Eksempler i innspillene er blant annet at vi må fremme forskning som integrerer prosjektering og utførelse eller forskning som skjer innenfor selve håndverkfeltet.

Noen forslag dreier seg også om håndverkeren i seg selv. Anerkjennelse av kunnskapen håndverkeren har som fagperson, og ikke bare en montør, og hvordan materialkunnskap er en integrert del av tradisjonshåndverkerens kompetanse.

I noen av innspillene spørres det etter at sammenhengen mellom immateriell og materiell kulturarv kommer bedre fram, og det må legges til rette for forskning som tar høyde for at det finnes ulik byggeskikk i ulike deler av landet, f.eks. når det gjelder samiske kulturmiljø.

Det stilles også spørsmål om hvilken lærdom som kan trekkes fra Riksantikvarens stavkirkeprogram (2001-2015), middelalderprosjektet (1991-1999) og andre tilsvarende istandsettingsprosjekt.

Flere innspill fra går på hvordan museene kan spille en større i kunnskapsutviklingen. Et innspill understreker hvordan museene likevel ikke må tas for gitt, og satsinger på håndverksforskning hvor museene *ikke* tas med kan svekke deres rolle som kompetanseinstitusjon, kulturarvforvalter og læringsinstitusjon.

Det har kommet innspill på at kunnskapen må ses på hos alle ledd, blant annet arkitekter, skogbrukere og ingeniører.

Det har kommet følgende konkrete forslag til nye problemstillinger

- Hvordan stimulere til relevant forskning, både akademisk og håndverksbasert, som kan bidra til kunnskapsutvikling innen historiske materialer og historiske håndverkteknikker?
- Hvordan sørge for at håndverkere blir delaktig i og/eller får tilgang til de nyeste forskningsresultatene?
- Hvordan fremheve betydningen av og bidra til løpende vedlikehold av kulturmiljø?
- Hvilke samarbeidsformer mellom utdanningssektor, museum og entreprenørbedrifter kan sikre robust lærlingforløp og hvilke synergier kan samarbeidet gi?
- Hvordan etablere lokalt forankra fagmiljø der kunnskap samles, formidles og tilgjengeliggjøres for huseier?
- Hvordan dra bedre nytte av museenes arkiv og dokumentasjon ved bygningsvernjobber?
- Hvordan kan forvaltningen dra nytte av kunnskap fra istandsettingsprosjekter?

Vedlegg 1: Oversikt over innsendere av hørings svar

Agder fylkeskommune

Bjørndal Vedlikehold AS

Bredalsholmen Dokk og fartøyvernsenter

Buskerud fylkeskommune

Byantikvaren – Oslo

Bygghåndverk Norge

Bymuseet i Bergen

Cecilia Sundberg

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse

Dør og Vindusvern AS

Engøyholmen kystkultursenter

Fabrica Kulturminnetjenester AS

Fagforbundet

Finnmark fylkeskommune / Finnmárkku fylkkagielda / Finmarkun fylkinkomuuni

Folkevalgt i verdensarvrådet for Rjukan – Notodden industriarv

Forbundet Kysten

Foreningen Fredet

Forsvarsbygg

Fortidsminneforeningen

Fortidsminneforeningen - Aust-Agder lokallag

Glen Read

Handverksskolen AS

Hardanger og Voss museum

Helgeland Museum

ICOMOS Norge

Innlandet fylkeskommune

Jon Bojer Godal

KA Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter

Kalkforum

Karmøy kommune
Kaupanger Hovedgård
Kristiansand kommune
Mesterbrevnemnda
MiA - Museene i Akershus
Murbyen Oslo
Murer Tore Granmo
Museene i Sør-Trøndelag - MiST
Museumssenteret i Hordaland
NHO BYGGENÆRINGEN
Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider
NNFA - Stiftelsen Nordnorsk Fartøyvernsenter og Båtmuseum
Nordisk konservatorforbund-Norge
Nordland fylkeskommune
Nordmørmusea AS
Noregs ungdomslag
Norges Grønne fagskole
Norges Husflidslag
Norges kulturvernforbund
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet - NMBU
Norges Museumsforbund
Norges Urmakerforbund
Norsk Forening for Fartøyvern
Norsk fyrhistorisk forening - Norsk Fyrforening
Norsk håndverksinstitutt
Norsk jernbaneklubb
Norske Arkitekters Landsforbund - NAL
Norske Kveners forbund - Ruijan kveeniliitto
Norske landskapsarkitekters forening NLA
NTNU - Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Ole Jakob Holt

Oselvarverkstaden
Oslo Håndverks- og Industriforening
Rogaland fylkeskommune
Ryfylkemuseet
Røros kommune
Rørosmuseum
Sametinget - Sámediggi
Steinar Moldal
Stiftelsen Bryggen
Stiftelsen UNI
Stiftelsesforeningen
Stiftinga Musea i Sogn og Fjordane
Storfjordens Venner
Sveio kommune
Sverre Christoffer Guldberg
Telemark fylkeskommune
Torgrim Espolin Johnson
Trøndelag fylkeskommune
Utdanningsdirektoratet
Vest-Agder-museet
Vestfold fylkeskommune
Vestland fylkeskommune
Vestnorsk kulturakademi
Viken fylkeskommune
Østfold fylkeskommune